

mr. zehra alispahić

o jezičkim manjinama na arapskome govornom području

Pitanje budućnosti arapskog jezika sve više zaokuplja pažnju i arapskih – tako nije bilo donedavno – i evropskih lingvista. Da li će književni arapski jezik izaći kao pobjednik iz borbe s narodnim govorima, s jedne strane, te u suočenju sa snažnom ekspanzijom evropskih jezika, predvođenih engleskim i francuskim, u vremenu neumitne globalizacije, s druge strane, ili će se, kako smo mi na to ukazali u jednome svom radu¹, naći na listi jezika koji će nestati tokom narednih stotinu godina, zavisi, prije svega, od njegovih baštinka. Zapravo, zavisi od uspostavljanja zvanične jezičke politike koja bi planskim mjerama i koordiniranim aktivnostima pomogla arapskom jeziku da sačuva prestiž koji je kroz dvijehiljadegodišnju povijest izborio. No, u vremenu velikih kriza i bitaka, kazano jezikom bespoštjednog nadmetanja, otvaraju se nova poprišta, a u sklopu njih i ona koja se tiču jezika.

Na svome putu koji je započinjao s Arabijskog poluotoka, kolijevke islama, arapski jezik dolazio je u doticaj s brojnim drugim narodima i jezicima; granice arapskoga govornog područja širile su se, a jezici, s kojima je pri tome dolazio u doticaj, utapali su se u arapski jezik. Baštinici su te jezike na sličan način koristili uporedo s arapskim, postepeno ih zapostavljali i s vremenom zaboravljali. Za ovakve skupine se, tokom niza minulih stoljeća, koristio naziv manjine, kojim su jednako često

¹ Zehra Alispahić, O mogućem nestanku arapskog jezika, Znakovi vremena, br. 38, Sarajevo, 2008.

označavane malobrojnije skupine različite provenijencije: vjerske, rasne, dogmatske ili jezičke.

Brojne su definicije koje objašnjavaju ovaj naziv. Pod manjinom se podrazumijeva "svaka ljudska grupacija u jednoj zemlji koja se razlikuje od većine po vjeri, dogmi (mezhebu), rasi, jeziku ili drugoj sličnoj osnovi po kojoj se ljudske skupine razlikuju jedne od drugih..." Postoje jezičke manjine, kakva je, recimo, ona koja govori francuski u Montrealu i njegovoj okolini u Kanadi. Manjine, nesumnjivo, "karakteriše nemoć u odnosu na većinu, jer je mnoštvo znak moći, dok manjina nagovještava nemoć."²

Pravci širenja arapskog jezika

Širenje arapskog jezika van prostora Arabijskog poluotoka počinje sa širenjem islama. Tamo gdje je islam prihvaćen među domicilnim stanovništvom i gdje je dobio poziciju vodeće vjere, arapski jezik imao je realne šanse za širenje. "On se naročito brzo širio nakon uspostavljanja države. Nakon osvajanja susjednih terena, krenule su seobe, a s većim doseljavanjem arapskih plemena na ovim prostorima krenula je i upotreba arapskog jezika. Granice arapskoga jezičkog područja naglo su se razmicale. Iako prinudno nenametan, arapski je u okrilju islamske države za kratko vrijeme postao zvaničan državni jezik. Kao ni vjera islam, nije podržavan prinudnim mjerama, već se radilo o pristanku zajednica da im arapski bude zvanični jezik, a odsustvo prinude je u tome imalo presudnu ulogu."³ U veoma kratkome vremenskom periodu, arapski jezik došao je u dodir s brojnim srodnim jezicima iz hamitsko-semitske, ali i drugih jezičkih skupina koje su ga prihvatale nakon kraćih odolijevanja. Tako je bilo sa sabejskim, meinejskim, hadramevtskim, aramejskim, sirske, berberskim, kurdske, turkmenske, mendajskim, nubijskim i mnogim drugim jezicima. Rezultat jezičkih doticaja bio je potpuna dominacija arapskoga nad drugim jezicima diljem

² Jusuf El-Karadavi, Fikhske problemi muslimanskih manjina na Zapadu, I, Glasnik, 9-10., Sarajevo, 2003., str. 843-860., s arapskog preveo Ahmed Halilović.

³ Mehmed Kico, Arapska jezikoslovna znanost – Općelingvistička utemeljenja i specifična određenja, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003., str. 194.

Bliskog istoka, Egipta, Sudana, sjeverne i južne Afrike, južne Španije... Arapski je došao do Malte i Sicilije, a s osmanskim osvajanjima je, preko Balkanskog poluotoka, zakoračio i u dijelove jugoistočne Evrope.

"Kada je riječ o prevlasti arapskoga jezika nad drugim jezicima u kontaktu, valja upozoriti da ona nije ostvarivana po ustaljenom obrascu, na isti način u susretu s različitim zajednicama. Premda slojevitost predominacije zahtijeva mnogo više od uzgrednog upozorenja na nju, ističemo da se arapski nije širio tako što je jednostavno asimilirao druge jezičke zajednice. Postojanje izdiferenciranih dijalekata u predjelima zahvaćenim arapskim osvajanjima, gdje je zatekao jezike drugih zajednica, i danas posvjedočuje neporecivu borbu između arapskog jezika u usponu i zatečenih jezika. Arapski iz tih sukoba nije izišao nepovrijeđen. Premda su se u većini takvih slučajeva ugroženi jezici povlačili u izolaciju, ili sasvim nestali, s njima se nije završavalo tako što su nestali, a da nisu ostavili tragove u nadolazećem jeziku, makar u području glasovnog sistema. Koptski jezik dugo je odolijevao. Mada je kao jezik nestao, ostavio je trajne tragove u egipatskom govoru.⁴

Prema mišljenju Fehmija Hidžazija, prelazak na arapski jezik u Siriji i Iraku, gdje su se koristili jezici iz hamitsko-semitske skupine, bio je brži i jednostavniji od prelaska s berberskog i koptskog u sjevernoj Africi, koji pripadaju drugim jezičkim skupinama. I te činjenice određivale su dinamiku širenja arapskoga jezika. Na dinamiku širenja arapskog jezika, uza sve spomenute činioce, utjecala je i konfiguracija prostora i komunikacijska povezanost. Iz toga zaključujemo da je širenje arapskog jezika u planinskim predjelima Libana i u području Atlaskoga gorja, koje su naseljavali Berberi, išlo sporije u odnosu na ravne predjele Iraka i Sirije. Ipak, "...dinamična vjera jeste suštinska snaga koja je širila prostor arapskom jeziku i očuvala ga kroz protekla vremena. Kao što je islam uspio izdržati izazove drugih religija na njihovome kućnom pragu, jezik njegove plemenite Knjige odolao je drugim jezicima na njihovim prostorima."⁵

⁴ Isto, str. 199.

⁵ Isto, str. 200.

Međutim, novo vrijeme donosi sa sobom i nova stremljenja i zahtjeve. Širom svijeta sve su češće inicijative i nastojanja da se ožive potisnuti jezici, da se vrate u državne institucije i javne škole. Arapsko govorno područje jeste, također, dio takvog poprišta. Akteri budućih zbivanja na tom poprištu su intelektualci, izvrsni poznavaoči arapskog jezika, osobe koje arapski jezik govore i pišu mnogo bolje nego jezike čiji su istinski baštinici. U skladu s temeljnim demokratskim pravima, baštinici tih jezika, iako istinski vezani za islam i islamsko naslijeđe, a u skladu s tim i potpuno integrirani u arapsko društvo, nastoje oživiti svoje jezike. Traže njihovo ustavno priznavanje u statusu službenih i nacionalnih jezika i njihovo uvođenje u nastavne planove i programe sistema obrazovanja, te otvaranje radio i televizijskih kanala na njihovim jezicima, kao i druge vrste medijskog samopotvrđivanja.

Vjerovatno će ti zahtjevi pokrenuti lavinu pratećih pitanja koja se tiču etničkih zajednica u arapskom svijetu i njihovih jezika na arapskome govornom području. Da li će arapski jezik i vladajući režimi iskazati dobru volju i pomoći očuvanje potisnutih i zaboravljenih jezika, onako kako se to radi u drugim dijelovima svijeta? Hoće li se zaboraviti da su ti jezici i njihovi baštinici, svaki na svoj način, ostavili slobodan prostor arapskom jeziku i bogatome vjerskom i kulturnom naslijeđu koje je sa sobom nosio?

U dijelu rada koji slijedi, dat ćemo temeljne odrednice jezika čiji baštinici traže oživljavanje, ali i statističke pokazatelje u funkciji argumenata u rukama konzervativnih dijelova arapskog društva koji se protive pokrenutim inicijativama. Arapski lingvisti i čuvari luga al-dad negiraju da se radi o jezicima manjina. Umjesto o jezicima manjina, oni radije govore o jezičkim manjinama.

Emazigitska (berberska) jezička manjina

Iako su u većem dijelu arapskog svijeta poznati pod imenom Berberi, intelektualci pripadnici ovog naroda takav naziv odbijaju, obrazlažući to činjenicom da su ih tako zvali stari Grci, koji su sve one koji ne govore grčki jezik, smatrali barbarima (tj. divljacima). Naziv koji u sklopu konotira divljaštvo, za označavanje Berbera koristili su i neki Evropljani. Divljacima

su ih nazivali vjerovatno zbog toga što su, kao odvažni gorštaci, puna četiri stoljeća odolijevali nasrtajima Rimljana.

Imajući sve istaknuto u vidu, pripadnici tog naroda prednost daju nazivu Emazigiti, što u prijevodu znači plemeniti ljudi. Emazigiti od davnina govore jezikom koji čini sedam velikih dijalekata – u Maroku tašlih, tarift i tamazigit; u Alžiru kabayliyyat, šawayyat i mazabayyat; u Sahari, Mauritaniji i Sudanu tarakayat. Emazigitski jezik istovremeno se smatra najstarijim jezikom na prostoru Magreba, zato što pisana povijest njegove kulture i civilizacije seže pedeset stoljeća unazad i širi se na prostoru čija je površina veća od pet miliona kvadratnih kilometara. Preciznije rečeno, pruža se od egipatsko-libijske granice do Malija i Nigerije u Africi. Posebno treba naglasiti da se najveća koncentracija baštinka nalazi u Maroku.

Arheološka istraživanja dokazuju da se berberski jezik bilježio slovima poznatim pod imenom tiffinag. Kao i u međusobnim odnosima svih hamitsko-semitskih jezika, tako i u odnosima emazigitskog jezika s drugim hamitsko-semitskim jezicima, postoji vidljiva veza u području fonetike i sintakse, ali izostaju znatne sličnosti u području leksike. Kako god bilo, postoji oko 2.000 emazigitskih riječi koje su slične riječima iz ostalih skupina hamitsko-semitske porodice jezika, pa i arapskim riječima. To dokazuje da su hamitsko-semitski jezici u nekim davnim vremenima bili jedan zajednički jezik i uvjerava u postojanje bliske veze emazigitskoga, ne samo s arapskim nego i s drugim semitskim jezicima. Emazigitski nije potomak (kćerka) arapskoga jezika, već, možda, paralelan ogranak (sestra), a ima i dosta tvrdnji da je znatno stariji od arapskog jezika.

Emazigitski jezik može se pisati latiničnim, arapskim i tiffinagi slovima. Zbog francuske kolonijalizacije arapskog Magreba, većina intelektualaca preferira upotrebu latiničnog pisma.⁶ Pitanje oživljavanja berberskog jezika na arapskom zapadu, dobilo je značajnu medijsku podršku. "Mi smo odgajani na usmenoj berberskoj književnosti koju su nam prenosile naše nane i majke. Svijet se danas promijenio, potisnuta je uloga majke, a zamijenile su je televizija, radio i drugi mediji, pa stoga

⁶ Muhamed Šefiq, Al-Luga al-amazigiyya, bunyetuha al-lisaniyya, Našru al-genk, al-Dar al-Bayda, 1999., str. 8-11.

ova književnost iščezava. Ako znamo da ona nije sakupljana, da se prenosila usmenim putem, jasno nam je da će to biti veliki gubitak u pogledu veoma važnog dijela našega marokanskog naslijeđa", istakao je emazigitski lingvist Muhammed Aknar.⁷ U oktobru 2003. godine pojavio se prvi prijevod značenja Kur'ani-kerima na emazigitskom jeziku arapskim slovima. Maroko je u septembru 2003. godine donio odluku o eksperimentalnom izučavanju emazigitskog jezika u 371 osnovnoj školi.

Kurdska jezička manjina

Riječ kurd na sumerskom jeziku označava stanovnika planina. To je naziv dat Kurdima, tj. stanovnicima planinskih područja koja se zovu Kurdistan, a nalaze se u Iraku, Siriji, Iranu, Turskoj i Armeniji. Danas postoje tri velike skupine Kurda koje žive u Iraku, Turskoj i Iranu. U skladu s geografskom rasprostranjenosti, oni koriste više jezika, slijede različite mezhebe i imaju različita politička opredjeljenja i ekonomski status. Kurdi pripadaju kavkaskim plemenima koja su našla utočište u nepriступnim planinskim predjelima.

Kurdski jezik posjeduje bogat fond sumerskoga, arapskoga, sirsokoga i akadskog jezika, zato što se prostor Kurdistan širio stalnim migracijama. Kavkaski jezici, kojim su govorili narodi Kurdistan, ne pripadaju ni hamitsko-semitskoj, niti indo-evropskoj porodici, a kurdski jezik pripada turanskom ogranku, kao što je slučaj i sa kineskim.⁸

Turkmenijska jezička manjina

Turkmenski jezik vezuje se za neke srednjoazijske zajednice koje nastanjuju bivše sovjetske republike: Uzbekistan, Kirgistan, Kazahistan i Tadžikistan. Danas u Iraku živi između 1,000.000 i 1,500.000 Turkmena. U Jordanu ih ima oko 250.000, a u Siriji oko 100.000. Turkmeni žive plemenskim životom, a kao etnička skupina politički su sasvim indiferentni.

Izuzetak u tom pogledu čine Turkmeni koji žive u Iraku. Oni se izjašnjavaju kao Arapi Turkmeni, a to odgovara njihovoj

⁷ Qanat al-jazeera, 17. 08. 2000.

⁸ Ali Abdulfettah al-Haruni, Al-aqaliyyat fi al-mintaqa al-arabiyya wa taasiruha ala al-emn al-qawmi al-arabi, Merkez al-dirasat al-istratijiyya wa al-akadamiyya nasir al-askeriyya, 2005., str. 253.

potpunoj integriranosti u arapsko društvo. Oni koriste arapski jezik i arapsku nošnju. Prihvatili su arapske beduinske običaje, pa se može reći da su Arapi turkmenskog porijekla. Poznati znanstvenici turkmenskog porijekla koji su dali snažan pečat cjelokupnoj arapsko-islamskoj kulturi bili su: El-Farabi, El-Buhari, El-Havarezmi, El-Biruni, El-Serhasi.

Turkmeni predstavljaju treću jezičku skupinu u Iraku, odmah nakon Arapa i Kurda. Naseljavaju područja Kirkuka, Irbila, Mosula i Tikrita. Polovina iračkih Turkmena su suniti, a druga polovina su šiije. Mnogi poznati irački pjesnici porijeklom su Turkmeni. Među njima je i poznati pjesnik Abdulvehhab el-Bejati. Turkmenski jezik slični turskom i azerbejdžanskom jeziku, a piše se arapskim pismom.⁹

Sirska jezička manjina

Sirski jezik jeste jedan od aramejskih dijalekata. Bio je književni jezik mesijanske crkve na cijelom području Bliskog istoka, od Basranskog zaljeva do Sinaja. Svećenici su ga dugo prakticirali u vjerskim obredima i pisanju, čak i nakon što su sljedbenici za svakodnevne potrebe bili sasvim usvojili arapski. Međutim, i svećenici su nakon dužeg odolijevanja prihvatili arapski jezik.¹⁰ Za razliku od sebe samih, sklonih seobama, Arapi su Sircima dali ime nabt, odnosno, ljudi koji naseljavaju zemlju. Sirci se u pogledu dogme dijele na nestorijance i jakobince, ali su im zajednički jezik i kultura. Najviše Siraca, između 1,000.000 i 1,500.000, živi u Iraku. U Siriji ih ima 250.000, u Libanu 20.000 i u Turskoj 10.000. širom Svijeta danas živi oko 1,000.000 Siraca.¹¹

Aramejska jezička manjina

Aramejski je jezik plemena koja su područje "Plodnog polumjeseca" nastanjivala više od hiljadu godina, počevši od 6. st. p.n.e. pa najmanje dvjesto godina poslije islamskih osvajanja u 7. stoljeću, kad je došao arapski jezik. Aramejski jezik pripada semitskoj grupi, a koristio je feničansko pismo.

⁹ Suleyman Ibrahim Askeri, *Al-Arabiyya wa al-aqaliyyat al-lugawiyya*, Al-Arabi, br. 564, str. 11, 2005.

¹⁰ Mehmed Kico, op. cit., str. 195.

¹¹ Suleyman Ibrahim Askeri, op. cit., str. 12, br. 564.

U vrijeme Seleuka, od 4. st. p.n.e., bio je vodeći jezik u semitskoj Aziji. Njime se govorilo u Siriji, u zemljama Kaldejaca, Iraku i na Arabijskom poluotoku. Muslimani su ga učili zbog dragocjenosti tekstova zabilježenih na njemu. Do širenja ermenskog jezika i pisma koristili su ga i Ermenci.

Aramejski jezik bio je rasprostranjen do Dalekog istoka i Kine na sjeveru, a do Indije na jugu. Njegova zastupljenost mogla se mjeriti nekada s grčkim i danas s engleskim jezikom. Umjetnost pisanja Aramejci su učili od Kanaanaca. Najstariji aramejski tekstovi vezuju se za 10. i 9. stoljeće p.n.e., a to jasno pokazuje da se aramejski razvio iz kanaanskog jezika zauzimajući njegovo mjesto, što će, kasnije, doživjeti i sirski, na račun aramejskog jezika. Dijalekti aramejskoga jezika dijele se na dvije skupine: zapadnu i istočnu. Istočna skupina obuhvata dijalekte Sirije, Palestine, područja gornjih tokova Tigrisa i Eufrata, te Sinaja, a zapadna obuhvata dijalekte priobalnih oblasti Iraka i Perzije.¹²

Mendaijska jezička manjina

Postoji velika sličnost između arapskoga i mendaijskog jezika. To su dva jezika koji pripadaju istom korijenu, ali, dok se arapski jezik razvijao, napredovao i upotpunjavao, mendaijski je ostao bez rukopisa, sveden na upotrebu u krugu porodice.

Mendaijski alfabet, ebyediyya, odgovara arapskom al-fabetu. Oblik mendaijskih slova najbliži je obliku arapskih slova. Neka su slova istovjetna arapskim, kao što je slučaj sa d, l, n, h i dr. I mnoge njegove riječi slične su arapskim, kako po obliku, tako i po značenju. U jednom odlomku klasičnog teksta na mendaijskom jeziku koji sadrži oko 200 riječi, svega je nekoliko riječi stranih arapskom jeziku. Stoga, arapski čitalac može mendaijske tekstove razumjeti pod uvjetom da poznaje pravila zamjene, inverzije, brisanja i stapanja radikala. Karakteristična zamjena ogleda se u primjerima slova s i š, tako što se u mendaijskom kaže išm umjesto ism. Postoji zamjena između ayna i hemzeta, pa se kaže eyn, umjesto ayn. Nekad se

¹² Isto.

razlika ogleda i u brisanju ayna ili gayna, pa se kaže da umjesto dea, ili se kaže men d'a umjesto men de'a.¹³

Nubijska jezička manjina

Nubijski je jezik koji se govori u Nubiju, odnosno, u području južnog Egipta i Sudana uz obale rijeke Nil. Otuda i podjela na gornji nubijski, u Egiptu, i donji nubijski jezik, u Sudanu.

Zaključak

Većina stanovnika arapskoga govornog područja arapski jezik smatra svojim prvim jezikom. Na tome istom području žive i druge zajednice koje arapski jezik ne smatraju svojim prvim jezikom. Te zajednice čine između 10% i 13% ukupnog broja stanovništva tog područja, ili oko 30,000.000.

Oni koji traže oživljavanje manjinskih jezika istaknuti su intelektualci, pripadnici tih zajednica, koji arapski jezik i govore i pišu bolje nego jezike koje baštine. Ono što je veoma važno napomenuti i što bi otežavalo situaciju u procesu očuvanja i oživljavanja većine spominjanih jezika jeste: nepostojanje alfabeta i neslaganje u području fonetskog i morfološkog sistema.

Bilo kako bilo, svaka zajednica u arapskom svijetu ima pravo govoriti u skladu sa svojim korijenima, porijeklom i kulturom. Etnička raznolikost doprinosi bogatstvu jezika.

¹³ Isto.

Predjeli koje danas nastanjuju	Domovina porijekla	Porijeklo jezika	Vjera koju slijedi većina pripadnika ove jezičke manjine	Broj govornika na arapskom govornom području	Jezička manjina
Sirija i Irak	Kurdistan	semitsko-hamitski	islam	5 miliona	kurdska manjina
Liban, Sirija i Egipat	Armenija	semitsko-hamitski	kršćanstvo	1,5 miliona	armenska manjina
Sirija, Irak i Liban	sadašnja područja	semitsko-hamitski	kršćanstvo	175.000	aramajska manjina
Jordan i Sirija	bivši SSSR i Turska	semitsko-hamitski	islam	175.000	turkmenijska manjina
Sirija i Irak	Turska	semitsko-hamitski	islam	175.000	turska manjina
Irak i zaljevske zemlje	Iran	semitsko-hamitski	islam	450.000	perzijska manjina
jug Sudana i Maroka	jug Sudana i Maroka	afrički	idolopoklonstvo	2,5 miliona	afrička plemena
jug Egipta i sjever Sudana	jug Egipta i sjever Sudana	semitsko-hamitski	islam	900.000	nubijska manjina
zemlje Magreba	zemlje arapskog magreba	emazigitski (berberski)	islam	17 miliona	emazigitska (berberska) manjina

Tabela pokazuje najvažnije jezičke zajednice u arapskom svijetu¹⁴

¹⁴ Prema: Al-Muessesa al-arabiyya li al-dirasat wa al-našr.

م. زهرة علي سبايتش

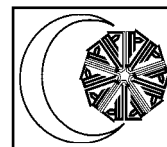
عن الأقليات اللغوية في مناطق الكلام العربي

كثيرا ما تشغل قضية مستقبل اللغة العربية عقول علماء اللغة من العرب والأوربيين منذ فترة وجيزة. فهل تنتصر العربية الفصحى في معركتها مع اللهجات العامية من ناحية وهل تنتصر في صراعها مع توسع اللغات الأوربية الشديد التي ترأسها الإنجليزية والفرنسية في عصر العولمة من الناحية الأخرى؟ وهل تنضم العربية إلى قائمة اللغات التي قد تنقرض خلال المئة سنة القادمة؟ الأمر مرهون بأيدي الناطقين بها. وبجانب المشكلات الموجودة بدأت مشكلة الازدواجية اللغوية تظهر على السطح في العقود الأخيرة حيث ارتفعت الأصوات التي تنادي بإحياء اللغات المنسية من الأمثال البربرية والكردية والتركمانية والسريانية والآرامية والمندائية والنوبية. وتسعى هذه الأصوات إلى الاعتراف القانوني بها كلغات رسمية ووطنية بل وإلى إدخالها في المناهج التعليمية وإدراجها في القنوات الإذاعية والتلفازية. وأصحاب هذه المبادرات الداعية إلى إحياء لغتهم الأم هم من الناطقين بهذه اللغات الذين رغم تعلقهم بالإسلام وتراثه تعلقا حقيقيا واندماجهم وفقا لذلك اندماجا كاملا في المجتمع العربي يحاولون إحياء لغاتهم.

By Mr Zehra Alispahic

ABOUT LINGUISTIC MINORITIES IN ARABIC SPEAKING AREAS

The question of the future of Arabic language is, more and more, in the focus of Arabic – what was not the case until recently – and European linguists. Is the standard Arabic language going to win in the competition with folk dialects, on one hand, and in facing the strong expansion of European languages, led by English and French, in times of inevitable globalization, on the other, or will it get on the list of languages that are destined to disappear within the next one hundred years, depends, first of all, on its inheritors. Along with the existing problems on the plan of bilingualism, in the last decades the voices of those who advocate the revival of suppressed languages such as Berber, Kurdish, Turkmen, Seri, Aramaic, Mandy and Nubian, are louder every day, calling for their constitutional recognition as official national languages, and for their inclusion in curriculums of the educational systems, as well as for establishing radio and television channels in these languages, and other kinds of media self affirmation. The bearers of these initiatives are the inheritors of the mentioned languages, who are, despite of their true tides to Islam and the Islamic heritage, and their full integration into the Arabic society, trying to revive their languages.

kulturna baština

suad mahmutović

epitafi na džamijama, nišanima i šehidskim obilježjima u bosanskoj krajini

Uvod

Prvi spomenici pismenosti (epigrafski spomenici, epitafi, ktitorski napisi) na tlu Bosne i Hercegovine javljaju se koncem X stoljeća. Poseban značaj imaju epitafi, pri čemu neki napisi predstavljaju književnost zapisanu na kamenu. Ta svojevrsna kamena biblioteka sadrži oko 400 značajnih napisa na kojima je izvršena paleografska i jezička analiza. Epigrafski spomenici pružaju veoma dragocjene materijale za proučavanje vremena i prilika u kojima su nastali. Ponekad su to jedini izvori o ustanovama ili ličnostima na koje se odnose, pa je u nauci odavno istaknuta velika važnost epigrafike s gledišta općedruštvenih, ekonomskih i pravnih nauka, a naročito sa stanovišta povijesti. Napomenimo i to da u klasifikaciji svjetske epigrafike značajno mjesto pripada islamskim epigrafskim spomenicima s obzirom na njihov opus i rasprostranjenost. Prvi spomen epigrafskog materijala s islamskih spomenika na orijentalnim jezicima u nas nalazimo kod poznatog putopisca Evlije Čelebije, koji je, prolazeći kroz naše krajeve, u dva navrata, 1660. i 1664. godine, u svoj Putopis uvrstio i napise s brojnih značajnijih spomenika.¹ Vrijednost Evlijinih zabilježki je danas tim veća što su mnogi spomenici već davno nestali, i spomen im se jedino sačuvao kod ovog putopisca.

Epitafi su uglavnom pisani kao tarihi na džamijama, turbetima, medresama i drugim znamenitostima islamske kulture.

¹ Mehmed Mujezinović, Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knjiga 1, str. 8, Sarajevo – Publishing, Sarajevo, 1998. godine.